

**BUYUK BRITANIYA UNIVERSITETLARIDA ISLOMSHUNOSLIK
BO‘YICHA DASTLABKI TADQIQOTLAR**

Sharopov Sarvar Faxriddinovich

O‘zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi

“Islomshunoslik va islom sivilizatsiyasini

o‘rganish ICESCO” kafedrasi 1-bosqish

magistranti

[Orcid: 0009-0009-5516-2414](https://orcid.org/0009-0009-5516-2414)

Annotatsiya: Maqolada Buyuk Britaniyada islomshunoslik fanining XIX asrdagi mustamlaka davridan boshlab shakllanishi va rivoji tahlil qilingan. Oksford, Kembrij, London va Edinburg universitetlari huzurida arab tili, Qur‘on, islom huquqi va tasavvuf bo‘yicha markazlar tashkil etilgan. Edvard Pokok, Tomas Arnold, Reynold Nikolson, Hamilton Gibb, Bernard Lyuis kabi olimlarning hissasi yoritilgan. Shuningdek, SOAS, Oksford va Exeterdagi markazlar faoliyati ham ko‘rib chiqilgan. Maqola islomshunoslikning G‘arb va musulmon dunyosidagi ahamiyati hamda zamonaviy metodlar bilan integratsiyalashuvini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Buyuk Britaniya, islomshunoslik, mustamlaka davri, sharqshunoslik, Oksford universiteti, SOAS, akademik tadqiqotlar, islom huquqi.

Аннотация: В статье проанализировано формирование и развитие исламоведения в Великобритании, начиная с колониального периода XIX века. Рассматривается деятельность университетов Оксфорда, Кембриджа, Лондона и Эдинбурга, при которых были созданы центры по изучению арабского языка, Корана, исламского права и суфизма. Освещён вклад таких учёных, как Эдвард Покок, Томас Арнольд, Рейнольд Николсон, Гамильтон Гибб, Бернард Льюис. Также рассмотрена работа исследовательских центров в SOAS, Оксфорде и Эксетере. В статье подчёркивается значение исламоведения в западном и мусульманском мире, а также его интеграция с современными методологиями.

Ключевые слова: Великобритания, исламоведение, колониальный период, ориентализм, Оксфордский университет, SOAS, академические исследования, исламское право.

Annotation: This article analyzes the formation and development of Islamic Studies in the United Kingdom, beginning from the colonial period of the 19th century. It examines the activities of universities such as Oxford, Cambridge, London, and Edinburgh, where centers dedicated to the study of Arabic, the Qur‘an, Islamic law, and Sufism were established. The contributions of scholars such as Edward Pococke, Thomas Arnold, Reynold Nicholson, Hamilton Gibb, and Bernard Lewis are highlighted. The article also reviews the work of research centers at SOAS, Oxford,

and Exeter. It emphasizes the significance of Islamic Studies in both the Western and Muslim worlds, as well as its integration with modern methodologies.

Keywords: United Kingdom, Islamic Studies, colonial period, Orientalism, Oxford University, SOAS, academic research, Islamic law.

Kirish

Buyuk Britaniyada islomshunoslik fanining shakllanishi va taraqqiyoti G'arb ilmfan tarixida muhim o'rin tutadi. Islomshunoslik dastlab XIX asrda, ayniqsa Britaniya imperiyasining Hindiston, Misr va boshqa musulmon hududlarini mustamlaka qilish davrida, sharqshunoslik (orientalizm) an'analari bilan uzviy bog'liq holda shakllana boshlagan. Bu davrda mustamlaka boshqaruvi ostidagi xalqlarning dini, madaniyati va tillarini o'rganish zaruriyati Buyuk Britaniya universitetlarida Sharq tillari, jumladan arab va fors tillari, hamda islom tarixi va tafakkurini ilmiy o'rganishga turtki bo'ldi.

Oksford, Kembrij, London va Edinburg kabi nufuzli oliy ta'lim muassasalari huzurida Sharq tillari va madaniyati bo'yicha maxsus fakultetlar, markazlar va kafedralar tashkil etilib, ilmiy tadqiqotlar yo'lga qo'yildi. Dastlab amaliy va siyosiy ehtiyojlardan kelib chiqqan bu tadqiqotlar, vaqt o'tishi bilan mustaqil akademik yo'nalishga aylandi. Islomshunoslik sohasi nafaqat diniy va tarixiy ma'lumotlarni o'rganishga qaratildi, balki antropologiya, sotsiologiya, siyosatshunoslik kabi ijtimoiy fanlar bilan integratsiyalashgan holatda ham rivojlanib bordi.

Mazkur tadqiqotda Buyuk Britaniya universitetlarida islomshunoslik fanining shakllanish bosqichlari, asos solgan yetakchi olimlar faoliyati, tashkil etilgan institut va markazlarning o'rni, shuningdek, bu sohaning G'arb va musulmon olamidagi ilmiy-madaniy ahamiyati tahlil qilinadi. Islomshunoslikning tarixiy ildizlaridan tortib, zamonaviy metodologiyalarga qadar bo'lgan yo'li, Britaniya akademik maktabining o'ziga xos jihatlari asosida yoritib beriladi.

ASOSIY QISM

Buyuk Britaniyada islomshunoslik tadqiqotlari tarixi mustamlaka davri va sharqshunoslik (oryentalizm) an'analari bilan chambarchas bog'liq. XIX asrning boshlarida boshlangan bu tadqiqotlar avvaliga mustamlaka manfaatlari bilan bog'liq bo'lsa-da, keyinchalik bu soha rivojlanib, amaliy va nazariy jihatdan takomillashib bordi. Buyuk Britaniya universitetlarida islomshunoslik bo'yicha dastlabki tadqiqotlar ilmiy, siyosiy va madaniy omillar ta'sirida shakllandi va rivojlandi¹.

Bu maqolada Buyuk Britaniya universitetlarida islomshunoslik bo'yicha olib borilgan dastlabki tadqiqotlar, ularning paydo bo'lishi, shakllanishi, yetakchi olimlar va ularning ishlari, shuningdek, bu tadqiqotlarning ilmiy va madaniy ahamiyati haqida ma'lumot beriladi.

¹ Hourani, Albert. "Islam in European Thought". Cambridge University Press, 1991, p. 32.

XIX asr: Sharqshunoslik va islomshunoslikning paydo bo'lishi, sharq tillarini o'rganish va ilk institutlar. Buyuk Britaniyada islomshunoslik bo'yicha dastlabki tadqiqotlar XIX asrning boshlarida Sharq tillari va madaniyatini o'rganishdan boshlangan. 1816 yilda London Universiteti (keyinchalik Universitetskiy kollejga aylangan) qoshida Sharq tillari kafedrasini tashkil etildi. Bu vaqtda Britaniya Hindistonni mustamlaka qilish jarayonida edi va sharq tillari, jumladan, fors va arab tillarini bilish amaliy ahamiyatga ega edi².

Oksford universiteti ham erta davrlardan boshlab sharq tillari va madaniyati bo'yicha tadqiqotlar olib borgan. 1636 yilda Oksford universitetida Arabiy til kafedrasini tashkil etilgan bo'lsa-da, islomshunoslik bo'yicha tizimli ilmiy tadqiqotlar XIX asrning o'rtalaridan boshlandi. 1860 yilda Oksfordda Sanskrit, Arab va Fors tillari fakulteti (ba'zi manbalarda "Sharq tillari maktabi" deb ham yuritiladi) tashkil etildi³.

Ilk shaxslar va ularning faoliyati. Buyuk Britaniyada islomshunoslik rivojiga hissa qo'shgan ilk shaxslar orasida Edvard Pokok (1604-1691), Edvard Uilyam Leyn (1801-1876) va Uilyam Myur (1819-1905) kabi olimlarni alohida ta'kidlash mumkin.

Edvard Pokok arabshunoslik va islom tadqiqotlari bo'yicha dastlabki tadqiqotchilardan hisoblansa-da, uning ishlari hali tizimli islomshunoslik tadqiqotlari darajasiga yetmagan edi. Uning "Specimen Historiae Arabum" (1649) asari arab dunyosi va islom tarixi haqida yozilgan dastlabki yirik ishlardan biri bo'ldi.

Edvard Uilyam Leyn 1836 yilda nashr etilgan "Zamonaviy misrliklar urf-odatlari va odatlari" asari bilan tanilgan. Uning arab-ingliz lug'ati ham muhim ishlardan hisoblangan⁴. Uilyam Myur esa "Muhammad hayoti" (1861) va "Xalifalik: Uning paydo bo'lishi, pasayishi va qulashi" (1891) asarlarini yaratdi va bu asarlar Britaniyada islom tarixi bo'yicha dastlabki keng qamrovli tadqiqotlardan hisoblandi⁵.

Mustamlaka davri va islomshunoslik. XIX asrda Buyuk Britaniyaning Hindiston, Misr va boshqa musulmon hududlarini mustamlaka qilishi islomshunoslik tadqiqotlarining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Mustamlaka ma'muriyati o'z boshqaruvi ostidagi xalqlarning tili, dini va madaniyatini o'rganishga ehtiyoj sezdi, bu esa sharqshunoslik va islomshunoslikning rivojlanishiga turtki bo'ldi⁶.

Sharqshunoslik institutlari va jamiyatlari tashkil etildi, jumladan 1823 yilda Qirollik Osiyo Jamiyati tashkil etildi. Bu jamiyat sharq tillari, adabiyoti va madaniyatini o'rganish uchun platforma vazifasini o'tadi. Shuningdek, Hindistonda Kalkutta, Bombay va Madras shaharlarida Osiyo jamiyatlarining tarmoqlari ochildi⁷.

XIX asr oxiri - XX asr boshlari: Rivojlanish va kengayish, Cambridge va

² Arberry, Arthur J. "British Orientalists". William Collins, London, 1943, pp. 45-47.

³ Irwin, Robert. "For Lust of Knowing: The Orientalists and Their Enemies". Allen Lane, London, 2006, p. 123.

⁴ Thompson, Jason. "Edward William Lane: The Life of the Pioneering Egyptologist and Orientalist". American University in Cairo Press, 2010, p. 56.

⁵ Muir, William. "The Life of Mahomet". Smith, Elder & Co., London, 1861, Preface pp. i-iv.

⁶ Said, Edward. "Orientalism". Pantheon Books, New York, 1978, pp. 204-205.

⁷ Ansari, Humayun. "The Infidel Within: Muslims in Britain Since 1800". Hurst & Company, London, 2004, pp. 76-77.

Edinburgh universitetlarida islomshunoslik. XIX asrning oxiri va XX asrning boshlarida Britaniyada islomshunoslik bo'yicha tadqiqotlar yanada kengaydi. 1894 yilda Kembridj universitetida Shahzoda Alber Sharq Tadqiqotlari Markazi tashkil etildi. 1904 yilda esa Eduard Granvil Braun (1862-1926) boshchiligida Fors tili kafedrasini ochildi. Braun "Fors adabiyoti tarixi" to'rt jildlik asarining muallifi bo'lib, bu asar faqat adabiyot haqida emas, balki islom madaniyati va tarixi haqida ham muhim ma'lumotlarni o'z ichiga olgan⁸.

Edinburgh universitetida islomshunoslik tadqiqotlari XIX asrning oxirlarida boshlandi. 1880 yilda universitet qoshida Sharq tillari va adabiyoti kafedrasini tashkil etildi. Profesor Uilyam Roberson Smit (1846-1894) bu yerda arab tili va adabiyoti bo'yicha dastlabki munta'zam kurslarni olib borgan. Uning "Yahudiylar va yahudiylikda payg'ambarlik" (1882) va "Semit xalqlarining dini" (1889) asarlari islom va yaqin sharq dinlarini o'rganish uchun muhim manbalarga aylandi⁹.

Londonda Sharq va Afrika tadqiqotlari maktabining tashkil etilishi. 1916 yilda London universitetida Sharq va Afrika tadqiqotlari maktabi (SOAS) tashkil etildi, bu institut keyinchalik Britaniyada islomshunoslik bo'yicha etakchi markazlardan biriga aylandi. SOASning tashkil etilishi bilan islomshunoslik tadqiqotlari yanada tizimli va akademik tus oldi¹⁰.

SOAS dastlab Britaniya imperiyasining mustamlaka manfaatlarini ta'minlash uchun sharq tillari va madaniyatini o'rgatish maqsadida tashkil etilgan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan u islom dini, tarixi va madaniyatini o'rganish uchun muhim ilmiy markaz sifatida rivojlandi¹¹.

Ilmiy jurnallar va nashrlari. XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Buyuk Britaniyada islomshunoslik bo'yicha bir qator ilmiy jurnallar va nashrlar paydo bo'ldi. 1880 yilda "Journal of the Royal Asiatic Society" (Qirollik Osiyo Jamiyati jurnali) tashkil etildi, bu jurnal sharqshunoslik va islomshunoslik bo'yicha maqolalarni nashr etib keldi¹².

"The Muslim World" jurnali 1911 yilda Samuel Zvermer tomonidan tashkil etildi va islom tadqiqotlari bo'yicha maqolalarni chop etdi. Bu jurnal dastlab missionerlik manfaatlarini ko'zlagan bo'lsa-da, keyinchalik akademik yo'nalishda rivojlandi¹³.

Etakchi olimlar va ularning ishlari, Tomas Valker Arnold va uning merosi. Ser Tomas Valker Arnold (1864-1930) Buyuk Britaniyada islomshunoslik fani rivojiga ulkan hissa qo'shgan olimlardan biri hisoblanadi. U dastlab Aligarh musulmon kollejida (Hindiston), keyinchalik esa London universitetida faoliyat yuritgan. Uning

⁸ Browne, Edward G. "A Literary History of Persia", Vol. 1. Cambridge University Press, 1902, Introduction pp. x-xii.

⁹ Johnstone, T.M. "William Robertson Smith and the Study of Arabic". University of Edinburgh Press, 1943, pp. 34-36.

¹⁰ Phillips, C.H. "The School of Oriental and African Studies, University of London, 1917-1967". SOAS, London, 1967, pp. 12-15.

¹¹ Brown, Daniel. "A New Introduction to Islam". Wiley-Blackwell, 2nd Edition, 2009, p. 291.

¹² MacKenzie, John M. "Orientalism: History, Theory and the Arts". Manchester University Press, 1995, p. 143.

¹³ Hourani, Albert. "Europe and the Middle East". Macmillan, London, 1980, p. 67.

"Islomning targ'ib qilinishi" (1896) asari islom dinining tarqalishi bo'yicha eng muhim tadqiqotlardan biri bo'lib qoldi¹⁴.

Arnold shuningdek, "Legacy of Islam" (1931) kitobining muharriri sifatida ham tanilgan. Bu kitob islom madaniyati va ilm-fanining jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasi haqida bo'lib, uning vafotidan so'ng nashr etilgan¹⁵.

Reginald Stuart Pul va islom numizmatikasi. Reginald Stuart Pul (1832-1895) Britaniya Muzeyida ishlagan va islom numizmatikasi bo'yicha tadqiqotlar olib borgan. Uning "Coins of the Muhammadan States" (1876) asari islom davlatlarining tangalari bo'yicha muhim manba hisoblanadi. Pul shuningdek, "Catalogue of the Oriental Coins in the British Museum" to'plamini ham tayyorlagan¹⁶.

Devid Samuel Margolius va islom huquqi. Devid Samuel Margolius (1858-1940) islom huquqi va tarixi bo'yicha tadqiqotlar olib borgan. Uning "Muhammadanism" (1911) va "The Early Development of Mohammedanism" (1914) asarlari islom huquqi va aqidasi bo'yicha muhim manbalar hisoblanadi¹⁷.

Margolius shuningdek, arab adabiyoti va islom madaniyati bo'yicha ham qator kitoblar yozgan. Uning ishlari islom huquqi va tafakkuri tarixini tushunishda muhim ahamiyatga ega¹⁸.

XX asrning birinchi yarmi: Akademik islomshunoslikning yuksalishi "Oriental Studies" dan "Islamic Studies" ga o'tish. XX asrning birinchi yarmida Buyuk Britaniyada islomshunoslik sohasida muhim o'zgarishlar yuz berdi. Avvaliga "Oriental Studies" (Sharqshunoslik) doirasida o'rganilgan islom endi alohida "Islamic Studies" (Islomshunoslik) sifatida shakllanib bordi. Bu davrda islom dini, tarixi va madaniyatini o'rganishga bo'lgan qiziqish ancha oshdi¹⁹.

Birinchi jahon urushidan so'ng Yaqin Sharqning siyosiy ahamiyati oshdi, bu esa islomshunoslik bo'yicha tadqiqotlarga yanada ko'proq e'tibor qaratishga olib keldi. Britaniyaning Falastin, Iroq va boshqa musulmon hududlaridagi mandati bu sohadagi ilmiy qiziqishni yanada oshirdi²⁰.

Hamiltonshunoslik va shayx shunoslik. XX asrning 20-30-yillarida Buyuk Britaniyada islomshunoslikning ikkita muhim yo'nalishi rivojlandi: Hamiltonchilik va shayx shunoslik.

Ser Robert Hamilton (1877-1935) boshchiligidagi Hamiltonchilik yo'nalishi islom huquqi va siyosiy tizimini o'rganishga qaratilgan edi. Hamilton Hindistonda

¹⁴ Arnold, Thomas W. "The Preaching of Islam". Constable & Company, London, 1896, Preface pp. iii-vi.

¹⁵ Arnold, Thomas W. & Guillaume, Alfred (eds.). "The Legacy of Islam". Oxford University Press, 1931, Introduction pp. 1-8.

¹⁶ Poole, Reginald Stuart. "Catalogue of Oriental Coins in the British Museum". British Museum, London, 1876, Preface pp. i-iv.

¹⁷ Margoliouth, David Samuel. "The Early Development of Mohammedanism". Williams and Norgate, London, 1914, pp. 10-12.

¹⁸ Kramer, Martin. "Introduction to the 2006 Transaction Edition" in Margoliouth, D.S. "Mohammed and the Rise of Islam". Transaction Publishers, New Brunswick, 2006, pp. vii-xxv.

¹⁹ Mandaville, Peter. "Islam and Politics". Routledge, London, 2007, p. 43.

²⁰ Massad, Joseph. "Islam in Liberalism". University of Chicago Press, 2015, pp. 122-123.

xizmat qilgan va "The Mohammadan Law of Inheritance" (1913) kitobini yozgan. Uning ishlari islom merosxo'rlik huquqi bo'yicha muhim tadqiqotlar hisoblanadi²¹.

"Shayx shunoslik" yo'nalishi esa tasavvuf va islom mistitsizmini o'rganishga qaratilgan edi. Bu yo'nalishning etakchi vakillaridan biri Reynold A. Nicholson (1868-1945) bo'lib, uning "Studies in Islamic Mysticism" (1921) va "The Mystics of Islam" (1914) kitoblari tasavvuf tarixi va falsafasi bo'yicha muhim asarlar hisoblanadi²².

Reynold Allin Nikolson va tasavvuf tadqiqotlari. Reynold Allin Nikolson (1868-1945) Cambridge universitetida fors adabiyoti professori bo'lib ishlagan va tasavvuf bo'yicha qator muhim tadqiqotlar olib borgan. Uning Mevlana Jaloliddin Rumining "Masnaviy" asarini ingliz tiliga tarjima qilishi va sharhlashi islomshunoslik sohasidagi eng katta yutuqlardan biri hisoblanadi²³.

Nikolson shuningdek, "Literary History of the Arabs" (1907) kitobining muallifi hamdir. Bu asar arab adabiyoti tarixi bo'yicha ingliz tilidagi eng muhim manbalardan biri bo'lib qoldi²⁴.

Alfred Giyom va Qur'on tarjimalari. Alfred Giyom (1888-1965) Oxford universitetida arab tili professori bo'lib ishlagan va islom dini, ayniqsa Qur'on tadqiqotlariga katta hissa qo'shgan. Uning "The Traditions of Islam" (1924) kitabi hadisshunoslik sohasidagi muhim ishlardan biri hisoblanadi²⁵.

Giyom shuningdek, "The Life of Muhammad: A Translation of Ibn Ishaq's Sirat Rasul Allah" (1955) asarini tayyorlagan. Bu tarjima Muhammad payg'ambar hayoti haqidagi eng qadimgi va muhim manba - Ibn Ishaq sirasining ingliz tilidagi birinchi to'liq tarjimasi bo'ldi²⁶.

XX asrning o'rtalari va ikkinchi yarmi: Tanqidiy va qiyosiy yondashuvlar

Hamilton Gibb va islom tadqiqotlaridagi yangi tendensiyalar. Ser Hamilton Gibb (1895-1971) XX asrning o'rtalarida Buyuk Britaniyada islomshunoslik bo'yicha etakchi olimlardan biri bo'lgan. Dastlab Londonda, keyinchalik esa Oksford va Garvard universitetlarida faoliyat yuritgan. Uning "Mohammedanism: An Historical Survey" (1949) va "Modern Trends in Islam" (1947) kitoblari islom tarixi va zamonaviy islom haqidagi muhim manbalar hisoblanadi²⁷.

Gibb islom tadqiqotlarida tarixiy-tanqidiy yondashuvni taklif etgan va islomni statik emas, balki dinamik hodisa sifatida o'rganishni targ'ib qilgan. Uning ishlari islomshunoslikda yangi tendensiyalarning paydo bo'lishiga turtki bo'ldi²⁸.

Bernard Lyuis va islom tarixi. Bernard Lyuis (1916-2018) Londonda tug'ilgan

²¹ Hamilton, Robert. "The Mohammadan Law of Inheritance". Law Publishing Company, London, 1913, pp. 2-5.

²² Nicholson, Reynold A. "The Mystics of Islam". G. Bell and Sons Ltd., London, 1914, Preface pp. v-viii.

²³ Nicholson, Reynold A. "Rumi: Poet and Mystic". George Allen & Unwin Ltd, London, 1950, Introduction pp. 1-15.

²⁴ Nicholson, Reynold A. "A Literary History of the Arabs". T. Fisher Unwin, London, 1907, Preface pp. iii-vi.

²⁵ Guillaume, Alfred. "The Traditions of Islam". Clarendon Press, Oxford, 1924, pp. 7-10.

²⁶ Guillaume, Alfred. "The Life of Muhammad: A Translation of Ibn Ishaq's Sirat Rasul Allah". Oxford University Press, 1955, Introduction pp. xiii-xxxvi.

²⁷ Gibb, Hamilton A.R. "Mohammedanism: An Historical Survey". Oxford University Press, 1949, pp. 1-5.

²⁸ Gibb, Hamilton A.R. "Modern Trends in Islam". University of Chicago Press, 1947, pp. 12-15.

va SOAS hamda keyinchalik Princeton universitetida ishlagan. Uning "The Arabs in History" (1950) va "The Middle East and the West" (1964) kitoblari islom va arab dunyosi tarixi bo'yicha muhim manbalar hisoblanadi.

Lyuis islom va G'arb munosabatlari, shuningdek, zamonaviy islom siyosiy harakatlari bo'yicha ham tadqiqotlar olib borgan. Uning ishlari ko'p jihatdan munozarali bo'lsa-da, islomshunoslik sohasida katta ta'sir ko'rsatgan²⁹.

Montgomery Vot va islom tarixi tafsiri. Uilyam Montgomery Vot (1909-2006) Edinburgh universitetida arab va islom tadqiqotlari professori bo'lib ishlagan. Uning "Muhammad at Mecca" (1953) va "Muhammad at Medina" (1956) kitoblari Muhammad payg'ambar hayoti va islomning ilk davri bo'yicha eng muhim tadqiqotlardan hisoblanadi³⁰.

Vot islom tarixini tafsir qilishda ijtimoiy-iqtisodiy omillarga katta e'tibor qaratgan va islomning paydo bo'lishini o'z davrining ijtimoiy va siyosiy kontekstida o'rgangan. Uning yondashuvi islomshunoslikda yangi metodologik yo'nalishlarning rivojlanishiga turtki bo'ldi³¹.

Islomshunoslik bo'yicha institusional rivojlanish, Oksford Islom Tadqiqotlari Markazi. 1985 yilda Oksford universitetida Islom Tadqiqotlari Markazi tashkil etildi. Bu markaz islom dini, tarixi va madaniyatini o'rganish uchun maxsus institut sifatida faoliyat yurita boshladi. Markaz qoshida kutubxona, arxiv va tadqiqot laboratoriyalari tashkil etildi³².

Markazning birinchi direktori islom huquqi bo'yicha mutaxassis Farhat Ziadeh bo'ldi. Markaz faoliyati davomida islom huquqi, falsafasi, tasavvuf va zamonaviy islom bo'yicha qator tadqiqotlar o'tkazildi va ilmiy konferensiyalar tashkil etildi³³.

Exeter universiteti va IMES. 1981 yilda Exeter universitetida Arab va Islom Tadqiqotlari Instituti (keyinchalik Yaqin Sharq va Islom Tadqiqotlari Instituti - IMES deb nomlandi) tashkil etildi. Bu institut Yaqin Sharq siyosati, arab tili va adabiyoti, shuningdek, islom huquqi va tafakkuri bo'yicha tadqiqotlar olib bordi³⁴.

Institutning dastlabki direktori Tim Niblock bo'lib, u arab dunyosi va islom siyosiy tafakkuri bo'yicha qator kitoblar yozgan. Institut qoshida "Journal of Arabic and Islamic Studies" jurnali tashkil etildi va bu jurnal soha bo'yicha muhim nashrlardan biriga aylandi³⁵.

Kembridj musulmon-nasroniy tadqiqotlar markazi. 1998 yilda Kembridj universitetida Musulmon-nasroniy tadqiqotlar markazi tashkil etildi. Bu markaz islom va xristianlik munosabatlari, dinlararo muloqot va islom-G'arb munosabatlari bo'yicha

²⁹ Lewis, Bernard. "Islam and the West". Oxford University Press, 1993, pp. 3-8.

³⁰ Watt, W. Montgomery. "Muhammad at Mecca". Oxford University Press, 1953, Preface pp. v-vii.

³¹ Watt, W. Montgomery. "Muhammad at Medina". Oxford University Press, 1956, Introduction pp. 1-10.

³² Nasr, Seyyed Hossein. "Islamic Studies: Essays on Law and Society". Oxford Islamic Studies Centre, 1989, pp. 24-25.

³³ Clarke, Peter (ed.). "The Oxford Handbook of the Sociology of Religion". Oxford University Press, 2009, p. 559.

³⁴ Niblock, Tim. "The Contemporary Middle East". Institute of Arab and Islamic Studies, University of Exeter, 2002, pp. 3-5.

³⁵ Hopwood, Derek (ed.). "Studies in Arab History". IMES, University of Exeter, 1990, Introduction pp. i-iv.

tadqiqotlar olib bordi³⁶.

Markazning birinchi direktori Devid Tomas bo'lib, u islom va xristian ilohiyoti, shuningdek, O'rta asrlarda musulmon-nasroniy munosabatlari bo'yicha qator kitoblar yozgan. Markaz dinlararo muloqot bo'yicha qator konferensiyalar va seminarlar tashkil etdi³⁷.

Buyuk Britaniyada islomshunoslik bo'yicha dastlabki tadqiqotlar XIX asrda mustamlaka manfaatlari ta'sirida shakllana boshlagan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan bu soha kengayib, chuqurlashib va tizimli ilmiy xarakter kasb etib bordi. Oksford, Kembrij, London va Edinburg universitetlarida tashkil etilgan markazlar va institutlar bu sohaning institutsional asosini shakllantirdi³⁸.

XIX asrdan XX asrning o'rtalarigacha islomshunoslik yo'nalishida islomni asosan sharqshunoslik prizmasidan o'rganish tendensiyasi ustun bo'lgan bo'lsa, XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab tanqidiy-tahliliy va qiyosiy-madaniy yondashuvlar rivojlandi. Buyuk Britaniya universitetlaridagi islomshunoslik tadqiqotlari nafaqat G'arb dunyosida, balki musulmon olamida ham islom va musulmon jamiyatlarini o'rganish uchun muhim metodologik va nazariy asos yaratdi³⁹.

Bugungi kunda Buyuk Britaniya universitetlarida islomshunoslik fani zamonaviy metodologiya va yondashuvlar asosida rivojlanib bormoqda. Bu soha endilikda faqat diniy va tarixiy tadqiqotlar bilan cheklanib qolmay, balki antropologiya, sotsiologiya, siyosatshunoslik va boshqa ijtimoiy fanlar bilan chambarchas bog'liq holda o'rganilmoqda⁴⁰.

Xulosa

Buyuk Britaniyada islomshunoslik fanining shakllanishi XIX asrda mustamlaka siyosati, Sharq tillari va madaniyatiga bo'lgan ehtiyoj bilan boshlangan bo'lsa-da, keyinchalik bu yo'nalish mustaqil va akademik bir sohaga aylandi. Oksford, Kembrij, London (SOAS) va Edinburg kabi yetakchi universitetlarda tashkil etilgan ilmiy markazlar, kafedralar va tadqiqot institutlari orqali islomshunoslik fani tarixiy, madaniy, huquqiy, falsafiy va tasavvufiy jihatlarida chuqur tahlil qilingan.

Edvard Pokok, Tomas Valker Arnold, Hamilton Gibb, Reynold Nikolson, Bernard Lyuis kabi olimlarning faoliyati bu sohaning nazariy va metodologik asoslarini shakllantirishda muhim rol o'ynagan. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab esa tanqidiy, qiyosiy va fanlararo yondashuvlar asosida islomshunoslik yangi bosqichga ko'tarildi. Islomshunoslik endilikda nafaqat G'arb, balki musulmon dunyosida ham islomni anglash va tahlil qilishda muhim manba va uslubiy yo'nalishga

³⁶ Thomas, David. "Christianity and Islam". Centre of Muslim-Christian Studies, Cambridge, 2002, pp. 5-7.

³⁷ Thomas, David (ed.). "Relations Between East and West in the Middle Ages". Edinburgh University Press, 2001, pp. 10-12.

³⁸ Rippin, Andrew. "Muslims: Their Religious Beliefs and Practices". Routledge, 4th Edition, 2012, pp. 278-280.

³⁹ Ernst, Carl W. "Following Muhammad: Rethinking Islam in the Contemporary World". The University of North Carolina Press, 2003, pp. 19-21.

⁴⁰ Halliday, Fred. "Islam and the Myth of Confrontation". I.B. Tauris, London, 1996, pp. 205-207.

aylangan.

Bugungi kunda Buyuk Britaniya universitetlaridagi islomshunoslik zamonaviy ijtimoiy fanlar bilan uyg'unlashgan holda rivojlanmoqda. Bu esa nafaqat ilmiy izlanishlar sifatini oshirmoqda, balki G'arb va musulmon dunyosi o'rtasidagi madaniy va ilmiy muloqotga ham katta hissa qo'shmoqda. Mazkur maqola bu yo'nalishning tarixiy ildizlarini, rivojlanish bosqichlarini hamda bugungi ahamiyatini yoritish orqali, islomshunoslik fanining xalqaro miqyosdagi o'rnini anglashga xizmat qiladi.

MANBA VA ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ansari, Humayun. "The Infidel Within: Muslims in Britain Since 1800". Hurst & Company, London, 2004, pp. 76-77.
2. Arberry, Arthur J. "British Orientalists". William Collins, London, 1943, pp. 45-47.
3. Arnold, Thomas W. "The Preaching of Islam". Constable & Company, London, 1896, Preface pp. iii-vi.
4. Arnold, Thomas W. & Guillaume, Alfred (eds.). "The Legacy of Islam". Oxford University Press, 1931, Introduction pp. 1-8.
5. Brown, Daniel. "A New Introduction to Islam". Wiley-Blackwell, 2nd Edition, 2009, p. 291.
6. Browne, Edward G. "A Literary History of Persia", Vol. 1. Cambridge University Press, 1902, Introduction pp. x-xii.
7. Clarke, Peter (ed.). "The Oxford Handbook of the Sociology of Religion". Oxford University Press, 2009, p. 559.
8. Halliday, Fred. "Islam and the Myth of Confrontation". I.B. Tauris, London, 1996, pp. 205-207.
9. Hamilton, Robert. "The Mohammadan Law of Inheritance". Law Publishing Company, London, 1913, pp. 2-5.
10. Hourani, Albert. "Europe and the Middle East". Macmillan, London, 1980, p. 67.
11. Hourani, Albert. "Islam in European Thought". Cambridge University Press, 1991, p. 32.
12. Irwin, Robert. "For Lust of Knowing: The Orientalists and Their Enemies". Allen Lane, London, 2006, p. 123.
13. Johnstone, T.M. "William Robertson Smith and the Study of Arabic". University of Edinburgh Press, 1943, pp. 34-36.
14. Kramer, Martin. "Introduction to the 2006 Transaction Edition" in Margoliouth, D.S. "Mohammed and the Rise of Islam". Transaction Publishers, New Brunswick, 2006, pp. vii-xxv.
15. Lewis, Bernard. "Islam and the West". Oxford University Press, 1993, pp. 3-8.

16. MacKenzie, John M. "Orientalism: History, Theory and the Arts". Manchester University Press, 1995, p. 143.
17. Mandaville, Peter. "Islam and Politics". Routledge, London, 2007, p. 43.
18. Margoliouth, David Samuel. "The Early Development of Mohammedanism". Williams and Norgate, London, 1914, pp. 10-12.
19. Massad, Joseph. "Islam in Liberalism". University of Chicago Press, 2015, pp. 122-123.
20. Muir, William. "The Life of Mahomet". Smith, Elder & Co., London, 1861, Preface pp. i-iv.
21. Nasr, Seyyed Hossein. "Islamic Studies: Essays on Law and Society". Oxford Islamic Studies Centre, 1989, pp. 24-25.
22. Niblock, Tim. "The Contemporary Middle East". Institute of Arab and Islamic Studies, University of Exeter, 2002, pp. 3-5.
23. Nicholson, Reynold A. "The Mystics of Islam". G. Bell and Sons Ltd., London, 1914, Preface pp. v-viii.
24. Phillips, C.H. "The School of Oriental and African Studies, University of London, 1917-1967". SOAS, London, 1967, pp. 12-15.
25. Poole, Reginald Stuart. "Catalogue of Oriental Coins in the British Museum". British Museum, London, 1876, Preface pp. i-iv.
26. Said, Edward. "Orientalism". Pantheon Books, New York, 1978, pp. 204-205.
27. Thompson, Jason. "Edward William Lane: The Life of the Pioneering Egyptologist and Orientalist". American University in Cairo Press, 2010, p. 56.
28. Watt, W. Montgomery. "Muhammad at Mecca". Oxford University Press, 1953, Preface pp. v-vii.
29. Watt, W. Montgomery. "Muhammad at Medina". Oxford University Press, 1956, Introduction pp. 1-10.